

UDK: 619:636.3:576.89

Alikulov Zoxid Inadulla o'g'li, *tayanch doktorant,*
Aminjonov Sherzod Mirabosovich, *v.f.d, ilmiy raxbar,*
Veterinariya ilmiy-tadqiqot instituti

QO'YLARNING ASOSIY SESTODOZLAR BILAN ZARARLANISHI

Аннотация

В статье описаны результаты научных исследований, проведенных в убойных пунктах города Ташкента, с целью изучения уровня зараженности эхинококкозом и цистицеркозом, которые являются основными цестодозами овец, а также краткие сведения об этих заболеваниях.

Summary

In the article, the results of scientific research conducted in Tashkent city aviaries in order to study the level of infection with echinococcosis and cysticercosis, which are the main cestodoses of sheep, as well as brief information about these diseases are described.

Kalitso'zlar: *sestodoz, exinokokkoz, sistitserkoz, senuroz, onkosfera, teniya.*

Mavzuning dolzarbligi. Respublikamiz aholisini sifatli chorvachilik mahsulotlari bilan ta'minlashda qo'ychilik tarmog'ining o'rni muhim ahamiyat kasb etadi. Ammo qo'ylar orasida uchraydigan invazion kasalliklar sohaning rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda. Jumladan, invazion kasalliklar orasida exinokokkoz, senuroz, sistiserkoz kabi asosiy sestodozlar muhim o'rin tutadi. Ushbu kasalliklarning qo'zg'atuvchilari hayvonlar va odamlarning jigar, o'pka, bosh miya, charvi va boshqa muhim ichki a'zolarini zararladi. Oxirgi yillarda yuzaga kelgan qo'ychilikka ixtisoslashgan xo'jaliklarning faoliyat yuritish shakli va sohadagi turli salbiy o'zgarishlar, ularning kasalliklarga qarshi tabiiy chidamliligi pasayishiga olib keldi. Shuningdek, saqlash sharoitlari va boshqa omillar tufayli, jumladan gelmintozlar, ularning epizootologiyasida o'zgarishlar sodir bo'lmoqda. Ularga qarshi davolash-profilaktika vositalarini takomillashtirish, yangi, hozirgi zamon talablarga mos keladigan chora-tadbirlar tizimlarini ishlab chiqish va oldini olishda iqtisodiy samarador usullarni yaratish hamda qo'llash taqozo etildi.

Exinokokkoz – gelmintoz kasallik bo'lib, u *Echinococcus granulosus*ning lichinkalik bosqichi bo'lmish exinokokk pufaklarining barcha tur hayvonlar va odamlarning ichki azolarida (jigar, o'pka, taloq, buyrak, va boshq.) parazitlik qilishi natijasida kelib chiqadi. Kasallik hayvonning oriqlashi, kamqonlik va mahsuldorlikning kamayishi bilan tavsiflanadi.

Exinokokkoz dunyoning juda ko'p mamlakatlarida, ayniqsa Markaziy Osiyo davlatlarida, keng tarqalgan zooantropozoonoz kasalliklar guruhiga mansub bo'lib, exinokokkoz bilan barcha qishloq xo'jalik hayvonlari hamda odamlar ham kasallanadi [3].

Hayvon va odamlarni exinokokkoz bilan zararlantirishda it va mushuklar muhim o'rin tutadi. Qishloq xo'jalik hayvonlarining zararlangan parenximatoz organlarini iste'mol qilgan it, mushuk va boshqa go'shtxo'r hayvonlar exinokokklar bilan zararlansa, odamlar esa exinokokk tuxumlari bilan ifloslangan turli ko'kat va sabzovotlarni iste'mol qilganda, shuningdek it va mushuklar yungini silagan vaqtda ularning anal teshigi orqali chiqib, teri qoplamasi, ayniqsa junlariga yopishgan exinokokk tuxumlari bilan zararlantirib, kasallikka chalinadi. It, mushuk va boshqa go'shtxo'r hayvonlar exinokokkozning asosiy xo'jayini hisoblanadi, qishloq xo'jalik hayvonlari va odamlar esa oraliq xo'jayin vazifasini bajaradi [1,5].

Hayvonlar invaziya oqibatida kuchli oriqlaydi hamda kasallikning davomiyligini ta'minlaydi, odamlar esa jarrohlik yo'li bilan exinokokkdan holi bo'lishi ammo umrbod nogiron bo'lib qolishi mumkin. Shu sababli ham kasallik epidemiologik ahamiyat kasb etadi [2,5].

Sistiserkoz – subklinik ko'rinishda kechuvchi antropozoonoz sestodoz bo'lib, qo'y, qoramol va cho'chqalarning muskullari, diafragmasi, tili, jag' muskullarida va ko'pincha charvisida parazitlik qiladi. Kasallik organizmning allergik javob qaytarilishi bilan xarakterlanadi. Kasallikning boshlang'ich (o'tkir) davrida oshqozon-ichak faoliyatining buzilishi (ich ketish), tana haroratining ko'tarilishi, holsizlanish, qorin devorini paypaslaganda og'riq sezishi kuzatiladi. Keyingi davrda klinik belgilar sezilmaydi, hayvon oriqlab borishi hamda ko'rinadigan shilliq pardalarning qonsizlanishi kuzatiladi [2,4].

Qo'ylarda sistiserkoz tasma (lenta) shaklida bo'lib (*Taenia ovis*) qo'zg'atuvchining asosiy xo'jayini hisoblangan it, bo'ri, shoqol va tulkilarning asosan ichki ichagida rivojlanib, voyaga yetadi. Voyaga yet-

gan parazit hayvonlar tezagi bilan minglab tuxumlar saqlovchi yetilgan bo'g'inlar ajraladi. Bazan bo'g'inlar ichaklarda yoriladi va tezak bilan parazit tuxumlari ham chiqadi. Chiqqan bo'g'inlar harakat qilib, yorilib tashqi muhitga tuxumlarni tarqatadi. Oraliq xo'jayin hisoblanuvchi qo'ylar teniya bo'g'in va tuxumlari bilan zararlangan ozuqa va ichimlik suv orqali kasallanadi. Oshqozon-ichak tizimiga tushgan teniya tuxumlarida nonkosfera ajralib chiqib, ingichka ichakning shilliq pardasini teshib, kapilyar qon tomirlariga o'tadi va qon-limfa oqimi bilan muskul to'qimalari, yurak, diafragma, charvi, chaynash muskullari, til hamda parenximatoz organlarga borib joylashadi va rivojlanib, 3 oydan keyin sistiserk pufagini hosil qiladi.[2,3]

It, bo'ri, shoqol va tulkilar sistiserk pufagini istemol qilib zararlanadi va parazit 2-5 oy ichida jinsiy voyaga yetgan shaklga aylanib, organizmda ko'p yil yashashga qodir.

Tadqiqotning maqsadi. Qo'ylarning asosiy sestodozlar bilan zararlanish darajasini aniqlash maqsadida Toshkent shahrida joylashgan shaxsiy kushxonalarida so'yilayotgan qo'ylarning parenximatoz organlarini (jigar, o'pka, yurak, taloq, charvi va bosh.) tekshirib, kasallikning tarqalish darajasini o'rganishdan iboratdir.

Tadqiqot obyekti va usullari. Tadqiqotlarimiz Toshkent shahar tumanlarida joylashgan "Status tubarro" MCHJ, "Biznessfenikss" MCHJ va "Halolgo'shtservis" MCHJga qarashli mayda shoxli hayvonlarni

so'yishga mo'ljallangan maydonchalarida so'yilgan 1-3 yoshli qo'ylarda olib borildi. Tadqiqotlar davomida so'yilgan qo'ylar K.I.Skryabinning to'liq gelmintologik yorish usullari bilan yorib ko'rildi va topilgan gelmintlarda kameral tekshirishlar olib borildi.

Tadqiqot natijalari. 1-jadvalda aks keltirilganidek, "Status tubarro" MCHJ ga qarashli kushxonada jami tekshirilgan 183 bosh qo'ylarning 32 boshi, yani 17,4% exinokokkoz bilan zararlanganligi aniqlandi. Tekshirishlar davomida 16 bosh, yani 8,7% qo'ylar charvisidan sistiserk pufagi topildi. Umumiy 183 bosh qo'ydin 48 bosh, yani 26,2% qo'ylarning sestodozlar bilan zararlanganligi tekshirishlar davomida aniqlandi.

"Bizness fenikss" MCHJga qarashli kushxonada tadqiqotlar olib borganimizda jami 146 bosh so'yilgan qo'ylarning parenximatoz organlari tekshirildi. Tekshirishlar davomida 26 bosh (17,8%) qo'yda exinokokk pufagi topildi. Bundan tashqari, 12 bosh (8,2%) qo'y sistiserkoz bilan zararlanganligi ma'lum bo'ldi. Tekshirilgan 146 bosh qo'ydin 38 boshi, ya'ni 26% qo'ylar sestodozlar bilan zararlanganligi aniqlandi.

"Halol go'shtservis" MCHJga qarashli kushxonada tadqiqot ishlarimiz davomida 147 bosh so'yilgan qo'ylarning jigar, o'pka, yurak, taloq, charvi va boshqa organlari tekshirildi. Tadqiqotlar davomida tekshirilgan qo'ylardan 29 boshida, ya'ni 19,7% da exinokok pufagi topildi. Tadqiqotlarimiz davomida 14 bosh (9,5%) qo'ylar sistiserkoz bilan zararlanganligi aniqlandi. Jami

1-jadval.

Kushxonalarda so'yilgan qo'ylarning sestodozlar bilan zararlanganligi

T/r	Kushxonalar nomi	Tekshirilgan qo'ylar soni	n=476					
			Exinokokk		Sistiserk		Sestodozlar bilan umumiy zararlanish	
			n=	%	n=	%	n=	%
1	"Statustubarro" MCHJ	183	32	17,4	16	8,7	48	26,2
2	"Bizness fenikss" MCHJ	146	26	17,8	12	8,2	38	26
3	"Halol go'shtservis" MCHJ	147	29	19,7	14	9,5	43	29,2
Jami		476	87	18,2	42	8,8	129	27,1

43 bosh 29,2% qo'ylar sestodozlar bilan zararlanganligi malum bo'ldi.

Toshkent shahrida joylashgan shaxsiy kushxonalarida jami 476 bosh so'yilgan qo'ylar to'liq gelmintologik yorish usulida tekshirildi. Tekshirilgan qo'ylarning 87 boshi (18,2%) exinokokkoz bilan zararlanganligi ma'lum bo'ldi. So'yilgan qo'ylarning 42 boshida yani (8,8%) da sistiserk pufagi topildi. Umumiy tekshirilgan 476 bosh qo'ylardan 129 bosh (27,1%) qo'ylar sestodozlar bilan zararlanganligi ma'lum bo'ldi.

Xulosalar.

Tadqiqotlar davomida Toshkent shahridagi 3 ta kushxonada jami 476 bosh so'yilgan qo'ylar K.I.Skryabinning to'liq gelmintologik yorish usullari bilan tekshirilganda 87 boshi (18,2%) exinokokkoz bilan, 42 boshida ya'ni (8,8%) da sistiserkoz bilan, jami 129 bosh (27,1%) qo'ylar sestodozlar bilan zararlanganligi aniqlandi.

Bugungi kunda qo'ylar orasida sestodozlarning keng tarqalishiga asosiy sabab, xo'jaliklarda kasallikka qarshi profilaktik chora-tadbirlarning yetarlicha tashkil etilmaganligi bilan izohlash mumkin.

Kasalliklarning oldini olishda sog'lomlashtirish tadbirlarini qo'llashni keng joriy etish, qo'ychilik xo'jaliklarida cho'pon itlarini o'z vaqtida gijjasizlantirib turish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Аминжонов М.А. "Ценуроз", Монография. Тошкент 2009.
2. Аминжонов Ш.М. "Хайвон ва одамларда цист эхинококкози-гидатидози ва уларга қарши чора-тадбирлар", Монография. Тошкент 2012.
3. Бессонов А.С. "Цистный эхинококкоз и гидатидоз", Монография. Москва 2007.
4. Бессонов А.С. "Тениоз Taenia solium-цистицеркоз". Монография. Москва 1996.
5. Орипов А.О., Давлатов Р.Б., Йўлдошев Н.Э. "Ветеринария гельминтологияси". Ўқув қўлланма. Тошкент 2016.

УДК 636.093

А. Джумамуратов, в.ф.н.,
Б. Қутбаев, ассистент,
О.Алланязов, ассистент,
Қорақалпоғистон қишлоқ хўжалиги
ва агротехнологиялар институти

ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН ШАРОИТИДА ЙИРИК ШОҲЛИ МОЛЛАР ГИПОДЕРМАТОЗ КАСАЛЛИГИНИНГ ТЕРИ МАҲСУЛОТЛАРИНИНГ СИФАТИГА САЛБИЙ ТАЪСИРИ ВА УНГА ҚАРШИ КУРАШИШ ЧОРА- ТАДБИРЛАРИ

Аннотация

В данной статье приведены причины возникновения болезни, отрицательные влияния на организм животного, меры борьбы по предотвращению инвазии а также нежелательные факторы влияющие на производства качественного кожаного сырья.

Калим сўзлар: Гиподерматоз, энтомоз, *Hypoderma bovis*, *Hypoderma lineatum*, ивомек, ивермектин, ивер, баймек, рустомектин, негувон N.

Касалликнинг тарихи. Марказий Осиёда В.И.Курчатова, Е.С.Калмыкова, К.М.Елисеев, О.П.Перзиднов, А.М.Кривко каби тадқиқотчилар қорамол гиподерматозининг тарқалишига онд текширувлар ўтказишган.

Л.Ф.Ромишева, А.П.Камарли, А.Т.Жунушов, У.Я.Ўзоқов, Г.С.Каримова, Н.Х.Енилеева, Н.А.Нозирмухамедов, Р.Г.Маликов, Х.А.Ахунов, Х.М.Муйдинов, Ш.Б.Баратов ва бошқалар касаллик қўзғатувчиларининг биологияси-

Abstract

This article presents the causes of occurrence, negative effects on the animal's body, measures to prevent invasion, as well as undesirable factors affecting the production of high-quality leather raw materials.

ни ўрганишиб, қатор илмий янгиликлар баён қилишган. Хусусан, И.К.Агаев, Х.Т.Джуммиев, Г.И.Глотова ва А.С.Муйдиновлар бўкаларнинг турлари бўйича тадқиқотлар ўтказишган.

Марказий Осиё шароитида тери ости бўкаларига қарши курашишнинг чора-тадбирлар мажмуи Е.Н.Павловский, А.А.Поляков, У.Я.Ўзоқов, Х.А.Ахунов, Н.Х.Енилеева, Х.М.Муйдинов ва бошқалар томонидан ишлаб чиқилган.